

פתוח? – סגור! סגור? – פתח!

משה איתם

ayala.eitam@gmail.com

המקום: כפר הנוער בן שמן. זיר הכבשים של רחלות הרות. הזמן: 1946, בין ערביים, השעות שבהן העדרים חוזרים מן המרעה. חזרתי מהמרעה עם עדר הכבשים של כפר הנוער בן שמן, בלווי הכלבה הנאמנה והמאומנת, זובה, רועה גרמני – טהור גזע.

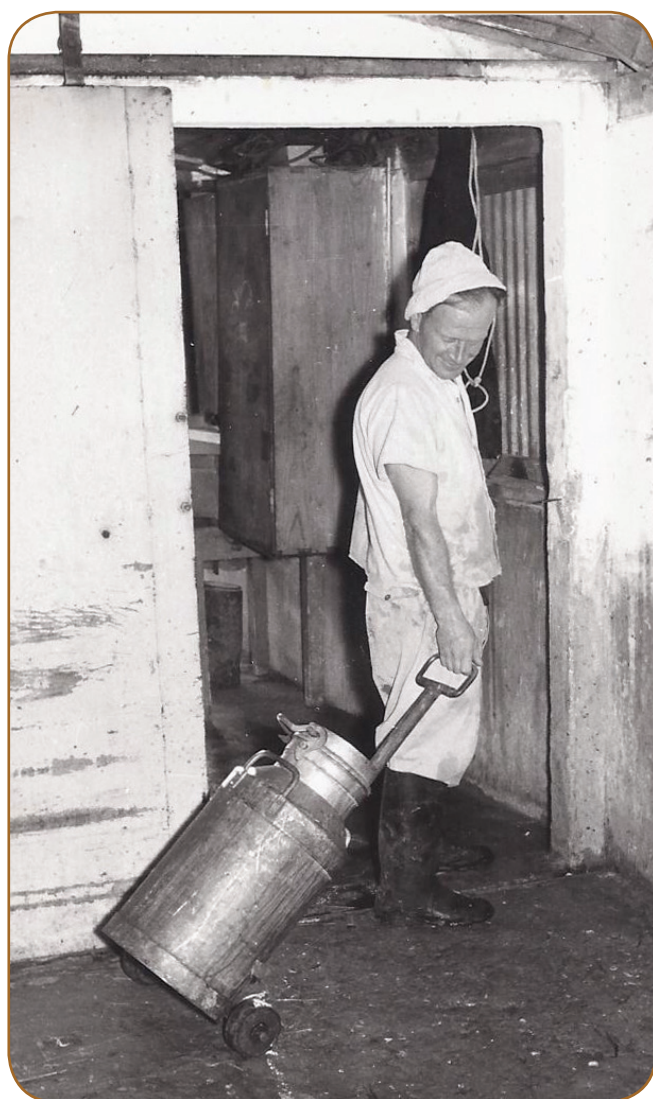
את הצאן, רעייתי בשלפים של חיטה בבעל. היבול צנוע. הכבשים הרועות אוספות את הלקט בשפתיים זריזות, מבררות את זרעי החיטה מגושי הרגבים הקטנים (בניגוד לפרות הרועות, שאוגדות עם הלשון קבוצת צמחים ותולשות אותם לפעמים עם השורש). החיטה נזרעה בשתי רצועות קרקע צרות, של אדמות הקרן הקיימת לישראל, כינוין היה "חגורות", והיו תקועות בים של אדמות, לא עבריות.

מנחם הסביר, שהבורא נתן לנו שתי ידיים, כי לרחלה יש שתי פטמות. לו רצה, ריבון עולם, שנחלוב פרות, היה נותן לנו ארבע ידיים

הכבשים שהובלתי הלכו בעקבותיי. הרעייה היום לא השביעה אותן. הגרעינים, מזון מרוכז, עשיר באנרגיה, מתחרה בהצלחה, בעינו הטובה של בעל הבית, להשמין את הבהמה. הכבשים שלנו לא התעניינו לא בהשמנה ולא בגזרה, הן רצו לאכול. מעט הגרעינים שנשרו, בעת הדיש, מקומביין ותיק ונגרר של הכפר (צורה הייתה לו – כמו ערמת פחים, שהושלכה באקראי), שכנראה עשה עבודתו כדבעי ולא הפיל גרעינים. הרעייה בשלפים לא השביעה את כבודת הזנב, הן ראו בעיני רוחן חרובים ולטשו עיניים אל אליית הכבש שלפניהן.

הרחלות מיהרו הביתה להיכנס לדיר ולזלול שם את המתוקים, שעובדי הדיר החרוצים, הכינו בעבורן. האחראי על גידול הצאן בכפר הנוער היה **מנחם לאור**. עד שהעדר ישעט אל האבוסים השופעים מתק דבש- חרובים, נספר קצת על מנחם.

מנחם לאור היה יקה, מאותם הייקים, שהביאו את אירופה אל המזרח התיכון, מדויק יותר אל ארץ ישראל. הוא היה רוקח במקצועו – ורכז ענף הצאן, בקיבוץ נגיגר, לפי משלוח ידו. כשהגיע תורו לעבור, עבר לבן שמן וחניך דורות של "דירניקים", רועי צאן מוכשרים לתפארת. הוא לימד אותנו – גם את העולים, זה מקרוב באו, "החדשים" – את החשובה שבמלאכות הדיר, את איסוף התנובה. להיות חולב מן המניין הייתה פריווילגיה, שגרמה לעלייה משמעותית בסטטוס החברתי שלי.

חלב בכד בנן שמן

המבנים בפירוט יתר, כי תכנונם השגוי היה לרעה חולה. ובאשר לי עצמי, מקור לצרות צרורות. מטבע הדברים, למבנה הדיר היה שער, כזה עם שתי כנפיים, שנפתחו החוצה. ואני עולה חדש - זה מקרוב בא - לא ידעתי את השיוך הנכון של המילים "לפתוח" ו"לסגור". הכבשים המטופשות הסתערו על השער. ואני, מנסה לפתוח אותו, כלומר לגרום שהשער יפער את כנפיו. כל רחלה שוקלת שישים-שבעים קילו. ואני בגפי, ובקושי שישים. מנחם עמד ברקע וצעק מלוא הגרון, מול ניסיונותיי הכושלים, לפתוח את השער! והכבשים דוחפות אותי, כדי להאביס את עצמן בחרובים.

"מוישה תפתח!" שאג המדריך הנואש, "אהה, הרהרתי בליבי, תפתח פרושו, להגיף את השער ולסגור אותו. מנחם הטוב אבד את עשתונותיו". מוישה, **תסגור!** מוישה! כוס אמאק!"

שלושה דברים נפלאו ממני וארבעה, לא ידעתי. דרך כבש המסתערת אליי אבוסה. דרך עולה-רועה שהסתערת כבשים לא חזה. ודרכי שלי - **שפתח וסגור**, נפלאו ממנו, ואותם לא ידעתי. ודרך אייל בכבשה (עוד יבוא) שפר חלקי שהבנתי את הפרינציפ, אמנם לא בצורה מושלמת, אבל מספקת. ■

מהייתי חולב גאה מן המניין, מאד גאה, היה שיפור ניכר במעמדי החברתי. לאחר סיום הקורס לחליבה ידנית של הצאן, הייתי לרב חולב. מנחם הסביר, שהבורא נתן לנו שתי ידיים, כי לרחלה יש שתי פטמות. לו רצה, ריבון עולם, שנחלוב פרות, היה נותן לנו ארבע ידיים. בקורס המדופלם, עמדו המדריך מנחם לאור, והמועמד **משה קליין**, זה מול זה. מנחם שילב את אצבעות ידיו והפנה את כפותיו הפתוחות אליי, כתוצאה מזה הצביעו אגודליו כלפי מטה. על האגודלים הוטל תפקיד הפטמות. "הנה היום אתה מתמנה חולב כבשים מקצועי. הא לך שתי פטמות, חלוב אותן!" תפסתי את האגודלים והתחלתי לחלוב אותן (חבל שלא הניבו אף טיפת חלב) - כך הייתי לחולב כבשים, מדופלם.

מסתבר, שתענועי הגורל סחבו אותי אל חליבת פרות, בלי להעניק לי ארבע ידיים. חבר שלי, **ויקי ב'** שגם היה דירניק, לא היה מרוצה שידי מסריחות מחליבה. לא יאומן כי יסופר, לקרוא **לצחנה** הזאת, שהרחלות מהגזע "אוסי" מייצרות מתחת לאליה, **סרחון?** בלשון המעטה, תמהני. לימים, ויקי היה לרב חולב בספינה גדולה. אילו היה תתן, עד אחרית ימיו היה לרב חולב כבשים.

נחזור אל העדר המסתער אל האבוס. חצינו בהצלחה את כביש לוד - בית נבאללה, שחוצה את בן שמן ומחלק אותו לשניים: "עבר הירדן" ו"הכפר". הדיר הוא מבנה מקורה, שמקיף אותו קיר בגובה מטר וחצי. אני מתאר את

תפוקת עבודה בשדרת דג

משה איתם, סטיבן רוזן - שה"ח
פורסם בחוברת 239, משק הבקר והחלב 1992

התוצאה בחליבה הנבדקת היא יוצאת דופן, אך מציאותית ומוכיחה ששדרת דג איננה נחותה - בתנאים אלה של אוטומציה - מכל מכון אחר. ממוצע התפוקה במחצית הראשונה של יוני היה 165 פרות לשעה. התנובה הממוצעת הייתה 2-1,700 ליטר לשעה.

משה איתם בצעירותו

ואמנם, התפוקות עלו בשנים האחרונות, לא כל כך בשל בניית מכוני החליבה רבי המידות והציוד, אלא בשל צמצום הזמן המושקע בחליבתה של הפרה הבודדת. לצערנו, אצל לא מעטים, התפוקה היא הגורם העיקרי בהתייחסות אל החליבה ולא טיב העבודה והחלב המופק. נשאלת השאלה, האם שדרת דג אמנם נחותה מבחינת התפוקה, לעומת מכוני החליבה האחרים. מערכות ניהול ממוחשבות - המוסרות מידע, בזמן אמת, לחולב ועוזרות לו בקבלת

שנים האחרונות עסקנו בבדיקה של תפוקת העבודה במכוני החליבה השונים שהוקמו לאחרונה בארץ. נבדקה התפוקה במי-סב, בפולגון, באוטו-טנדם. תפוקת העבודה נעה בין 120 ל-180 פרות לשעה למכון. הדברים פורסמו בעיתונות שלנו ורק השדרה הוותיקה והטובה נשארה מיותמת. לשם השוואה, שאבנו ידיעות מבדיקות מלפני 12-15 שנים, שבהן מצאנו, שבשדרת דג לצורותיה השונות ניתן לחלוב 100-130 פרות בשעה. בדקנו אז 28X2 חליבה לקו נמוך, מסירים ויציאה מהירה (מחסום חזה מתרום) - 130 פרות לשעה. כמו-גם, 32X2 חליבה לקו נמוך, מסירים וללא יציאה מהירה - 80 פרות לשעה. מאז זרם הרבה חלב בכל הצינורות המקובלים, הרפתן הישראלי זנח - למורת רוחו של ממסד ממשק חליבה תקין - את רחיצת העטינים, את הכנת הפרה לחליבה, את הוצאת הצליפים ואת העזרה בתום החליבה וקיווה לראות ברכת תפוקה, בצמצום עמלו.

החולבים אמנם מבצעים פעולות שונות, אך מטלות העבודה עליהם מאוזנות. חולב א' השקיע פחות מזמנו בהרכבת גביעים משותפתו, אך הודות למיומנותו הוא הרכיב יותר אשכולות חליבה ממנה.

סדר הפעולות מתאפיין בעיקר על ידי מה שלא הופיע בו - לא מנגבים עטינים ולא מוציאים צליפים. במערכת המתריעה בזמן אמת על מחלות עטין - כנראה אין צורך בכך. נחלבות 315 פרות. תפוקת העבודה מרשימה, כ-189 פרות לשעה. חליבת הצהריים היא החליבה הבינונית מבחינת כמות החלב, התנובה הייתה 3,355 ליטר חלב, 1,973 ליטר לשעה.

המערכת הממוחשבת מאפשרת לבדוק את משך הזמן של כל החליבות, לכן יכולנו להשוות את חליבת הצהריים לשתי החליבות האחרות באותו יום, ולמעשה גם לימים אחרים.

טבלה 2.

מועד	דקות	חלב ליטרים	חלב לשעה	פרות לשעה
חליבת בוקר	129	3,996	1,858	146
חליבת צהריים	102	3,355	1,973	185
חליבת ערב	132	3,020	1,372	143
ממוצע	121	3,458	1,734	158

נציין עוד שהעונה, עונת הקיץ, היא שקטה בעמק הירדן. אין המלטות, אין מבכירות שצריך "לשבור" אותן, אין קולסטרום - ונדמה, שגם דלקות עטין אין - חליבה שקטה.

התוצאה בחליבה הנבדקת היא יוצאת דופן, אך מציאותית ומוכיחה ששדרת דג איננה נחותה - בתנאים אלה של אוטומציה - מכל מכן אחר. ממוצע התפוקה במחצית הראשונה של יוני היה 165 פרות לשעה. התנובה הממוצעת הייתה ב-1,700 ליטר לשעה. ■

החלטות מידיות בבור החליבה - מטשטשות עוד יותר את ההבדל, בין צורות האריזה השונות של הפרות. למשל, אפשר לזהות פרה שחליבתה ממושכת ו"לזכות" אותה באשכול הראשון בדבוקתה.

בחרנו בשדרת דג של רפת אפיקים, כדי לראות אם אפשר להפיק, משילוב של אוטומציה מלאה בשדרת דג. המכון באפיקים הוא מהמשוכללים - 32X2, חליבה לקו נמוך, זיהוי פרות, מערכת ניהול ממוחשבת, יציאה מהירה, חצר המתנה גדולה עם ממטירים ואזור מספיק גדול לייבוש עטינים בטפוף. ב-1991 היו בעדר 346 פרות והחמ"מ היה 9,661 ק"ג לפרה. החליבה שנבדקה הייתה חליבת צהריים, שבוצעה על ידי שני חולבים, האחד ותיק ומיומן והשנייה סטודנטית בחופשת בחינות המתמצאת היטב בנעשה.

כאן אולי המקום להעיר על המיוחד, שבביצוע תצפיות תפוקה במכון חליבה בארץ ובמיוחד במשק הקיבוצי. עריכת **TIME AND MOTION STUDY** (כפי שזה מכונה באנגלית) מבצעים בתעשייה לקביעת נורמות עבודה. הפועלים יודעים זאת וביום התצפית "מתכופף המסמר, נופל הפטיש, מתפרק המפתח" וכדומה, כדי שהנורמה תהיה נמוכה. שונה הדבר במשק השיתופי, שם הרפתן רוצה להוכיח את יכולתו ואת עליונות המכון והציוד, שהוא בחר בו. אפשר להתמודד עם עובדה זו כל עוד מודעים לקיומה. להלן התוצאות:

הזמן "רץ" על השעון היה 102 דקות. ההפרש בין הזמן המדוד למצטבר היה כ-2%, הפרש זניח.

טבלה 1.

הפעולה	חולב א'		חולב ב'	
	דקות	אחוז	דקות	אחוז
הרכבה	24.43	24.4	28.58	28.57
הכנה	0.15	0.15	-	-
שינוע פרות במכון	10.03	19.04	8.69	8.67
שינוע קבוצות	-	-	27.55	27.55
טבילת פטמות	20.36	20.37	9.00	9.00
שונות	4.46	4.46	2.00	2.00
הרכבה חוזרת	0.84	0.84	-	-
סרק	25.34	25.35	18.37	18.37
הכנת מכון לניקוי	5.35	5.35	5.10	5.10
סך הכול	99.96	100	99.29	100

